

HUBERT MIELNIK

„UNICESTWIENIE PASOŻYTA-PAŃSTWA”¹. HISTORYCZNO-PRAWNA ANALIZA USTROJU KOMUNY PARYSKIEJ Z 1871 R.

I. UWAGI WSTĘPNE

W ostatnich latach w nauce – również polskiej² – zauważyć można pewną tendencję do podejmowania na nowo tematyki związanej z Komuną Paryską. Prowadzone badania mają na celu, przede wszystkim dokonanie obiektywnej oceny dorobku Komuny bez podłoża ideologicznego, które dominowało wcześniej w nauce państw tzw. bloku wschodniego, jak i państw zachodnich³. Jednocześnie istnieje pewna luka w tej materii, brak bowiem analizy ustrojowej tego bytu⁴. Dlatego też zasadnym wydaje się podjęcie tej problematyki.

Praca ma również na celu dokonanie oceny jak duży był wpływ ustroju Komuny Paryskiej na stworzenie idei dyktatury proletariatu. Podzielona zostanie więc na dwie części różniące się od siebie metodologicznie. Pierwsza poświęcona będzie analizie ustroju Komuny Paryskiej, autor będzie więc operował pojęciami

---

¹ Cytat ten pochodzi z książki *Państwo a rewolucja* W. Lenina, który tak nazwał jeden z podrzdziałów. Metafora ta obrazować ma sposób działania komunardów wobec aparatu państwowego.

² Najlepszym przykładem jest monografia dr Rafała Dobka. Zob. R. Dobek, *Paryż, 1871*, Poznań, 2013.

³ Casey Harisson wskazuje na badania Georgesa Haupta dot. upolitycznienia badań nad Komuną, który uznaje większość prac za pseudohistoryczne. Zob. C. Harrison, *The Paris Commune of 1871, the Russian revolution of 1905, and the Shifting of the Revolutionary Tradition*, [w:] *History & Memory* 2007, nr 1, s. 8.

⁴ Znamiennym tego przykładem są podręczniki do powszechnej historii ustroju, które w przeważającej większości nie zawierają takiej charakterystyki. Por. J. Baszkiewicz, *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Gdańsk 2001; M. Klementowski, *Powszechna historia ustroju*, Warszawa 2012; T. Maciejewski, *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2011; M. Wąsowicz, *Historia ustroju państw zachodu. Zarys wykładu*, Warszawa 2007.

z zakresu historii państwa i prawa. Druga część, odnosząca się do roli ustroju Komuny w lewicowej myśli polityczno-prawnej, z zastrzeżeniem jednak, że analiza nie będzie dotyczyć myśli anarchistycznej, wykorzysta aparat pojęciowy historii doktryn politycznych i prawnych.

II. GENEZA

Po przegranej bitwie pod Sedanem, 4 września 1870 r. parlament francuski ogłosił upadek dynastii Bonapartych i proklamowanie republiki. Władzę powierzono Rządowi Obrony Narodowej, który dalej prowadził walkę zbrojną z Prusami. W celu obrony Paryża zmobilizowano 350 tysięcy mieszkańców stolicy, z których utworzona została Gwardia Narodowa cechująca się dużą aktywnością polityczną⁵. 28 stycznia 1871 roku Rząd Obrony Narodowej podpisał zawieszenie broni w wojnie z Prusami na bardzo niekorzystnych dla Francji warunkach⁶. Nowo wybrane Zgromadzenie Narodowe⁷ zaakceptowało preliminaria pokojowe, co zaostrzyło konflikt między Paryżem a władzą państwa. Zmarnowanie wysiłku obronnego ludności wzbudziło wśród Paryżan nastroje rewolucyjne. Działania podejmowane przez rząd na przełomie lutego i marca powodowały coraz większe niezadowolenie wśród członków Gwardii Narodowej. Zniesienie dziennego żołdu gwardzistów oraz zamknięcie dzienników republikańskich były przyczyną ukonstytuowania się 15 marca Komitetu Centralnego⁸. Komitet Centralny nie miał programu politycznego, był reprezentacją batalionów wchodzących w skład Gwardii Narodowej⁹, a jego głównym celem był opór wobec polityki rządu Thiersa i niedopuszczenie do restauracji monarchii¹⁰. W odpowiedzi rząd planował rozbrojenie gwardii. Pierwszym celem sił rządowych miało być odebranie 18 marca dział zakupionych ze składek obywatelskich mieszkańców Paryża. Nie udało się tego dokonać, żołnierze wojsk rządowych sprzeciwili się użyciu zbrojnej przemocy wobec ludności cywilnej, która wystąpiła w obronie dział uzna-

⁵ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław 2004, s. 481.

⁶ A. Chwalba, *Historia Powszechna. Wiek XIX*, Warszawa 2008, s. 367.

⁷ W wyborach przeprowadzonych 8 lutego 1871 r. zwyciężyli monarchiści i konserwatyści. Zgromadzenie Narodowe zebrane 12 lutego, z powodu toczonej się wojny w Bordeaux, wybrało na szefa rządu Louisa Thiersa. Zgromadzenie uchwaliło swoje przeniesienie do Wersalu.

⁸ T. March, *The History of Paris Commune of 1871*, Londyn 1896, s. 97.

⁹ Wcześniej batalionami gwardii dysponowała Federacja Republikańska Gwardii Narodowej departamentu Sekwany, która 24 lutego przyjęła rezolucję o zbrojnym oporze przeciw próbom rozbrojenia gwardii.

¹⁰ P.O. Lissagray, *Historia Komuny Paryskiej*, Warszawa 1971, s. 97.

jąc akcję wersalczyków za zbrojny zamach stanu¹¹. 19 marca Komitet Centralny wydał odezwę do Gwardii Narodowej, wzywając do przeprowadzenia wyborów komunalnych i stworzenia „prawdziwej republiki”¹². Do czasu przeprowadzenia wyborów władzę w Paryżu sprawował Komitet. Wybory do Komuny Paryskiej odbyły się 26 marca; wybrano 86 delegatów¹³ z różnych środowisk politycznych wśród których dominowali proudhoniści oraz neojakobini¹⁴. Oficjalnie Komuna proklamowana została 28 marca w paryskim ratuszu. Pierwsze posiedzenie, na którym przyjęto nazwę (nawiązywała do Komuny z 1793 r.), odbyło się dzień po proklamacji. Sporządzono na nim również pierwszą odezwę Komuny zawierającą wykaz czynności, które miały być dokonane jako pierwsze. Planowano uregulować sprawy komornego, płatności wekslowych, przywrócenie i uproszczenie wszystkich urzędów administracji publicznej oraz reorganizację Gwardii Narodowej, która miała stać się jedyną zbrojną siłą w Paryżu. Odezwa ta zapewniała ludność miasta, że każdy jest panem własnego losu, a Komuna dzięki poparciu Paryżan naprawi szkody wyrządzone przez upadłe mocarstwo¹⁵. Od 2 kwietnia trwała ofensywa wojsk rządowych, zakończona 28 maja upadkiem Komuny Paryskiej.

III. USTRÓJ

Nakreślenie ogólnohistorycznej genezy Komuny Paryskiej pozwala odnieść się do analizy jej ustroju. Na pierwszym posiedzeniu 29 marca określono sposób wyboru prezydium oraz podział administracji.

Prezydium Komuny składało się z przewodniczącego, dwóch asesorów i dwóch sekretarzy, przy czym cały skład odnawiany był co tydzień¹⁶. Takie roz-

---

¹¹ Odezwa Komitetu Centralnego, *Do Mieszkańców Paryża*, 19 marca 1871 r. (wszystkie następane cytowane dokumenty Komuny, tłumaczone przez autora z języka angielskiego, pochodzą z internetowego archiwum Komuny <http://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/index.htm>, stanowiącego tłumaczenia kolekcji Francuskiej Biblioteki Narodowej).

¹² Odezwa Komitetu Centralnego, *Do Gwardii Narodowej Paryża*, 19 marca 1871 r.

¹³ Bardzo szybko piętnastu wybranych delegatów o poglądach republikańskich, zrezygnowało z mandatów. Blanqui był w tym czasie przetrzymywany przez wojska rządowe, realnie więc od początku pracowało 60 członków Komuny. W polskiej historiografii często podaje się błędną liczbę 93 wybranych delegatów, wynika to z faktu, że jeden delegat mógł być wybrany w kilku okręgach. Delegatów, którzy dostali podwójny i potrójny mandat było 7.

¹⁴ J. Skowronek, *Wstęp*, [w:] *Pamiętniki o Komunie Paryskiej*, oprac. K. Wyczańska, Warszawa 1971, s. 13.

¹⁵ Odezwa Komuny Paryskiej, *Wasza Komuna została ukonstytuowana*, 29 marca 1871 r.

¹⁶ P.O. Lissagray, *Historia Komuny*..., *op. cit.*, s. 162. Pierwszym przewodniczącym został Lefrançais.

wiązanie powodowało, że *de facto* nie było osoby sprawującej władzę. Byłoby to sprzeczne z założeniem równości wszystkich członków Komuny i założeniem kolektywizmu w działaniu. Funkcjonował jedynie tymczasowy przewodniczący, którego kompetencje, jak i całego prezydium ograniczały się właściwie do prowadzenia posiedzeń Komuny.

Komuna wyłoniła ze swoich członków dziesięć stałych komisji realizujących podjęte przez nią uchwały, spełniające więc funkcje organów administracji. Dziewięć komisji odpowiadało ministerstwom funkcjonującym przed wybuchem rewolucji, dziesiątą była komisja wykonawcza, będąca naczelnym organem administracyjnym w skład której wchodził przewodniczący pozostałych komisji¹⁷. Każda komisja ponosiła odpowiedzialność przed Komuną oraz była przez nią kontrolowana. Kompetencje każdej z nich były bardzo ogólnie określone. Nie było wśród członków Komuny osoby, która miałaby odpowiednie doświadczenie i wiedzę do opracowania zasad działania komisji oraz posiadającej autorytet pozwalający wymóc ich przestrzeganie. Bardzo ogólne zarysowanie kompetencji spowodowało ich nakładanie się i wzajemne wykluczanie pomiędzy poszczególnymi komisjami. Problemem był również brak wyraźnego umocowania przewodniczących, którzy początkowo wybierani byli w sposób dorozumiany, oficjalnie mianowani zostali dopiero 20 kwietnia. Komisja wykonawcza pomyślana została jako pośrednik egzekwujący postanowienia pozostałych komisji, jednak kompetencje również tej komisji zostały określone w sposób bardzo ogólny¹⁸. Członkowie Komuny zdecydowali, że obrady będą miały charakter jawny; wyniki głosowań i protokoły z posiedzeń miano publikować w dzienniku urzędowym¹⁹. Każdy członek Komuny był związany mandatem imperatywnym w razie utraty zaufania swoich wyborców mógł zostać odwołany lub sam zrzec się mandatu. Pensje urzędników wszystkich stopni zrównane zostały dekretem

¹⁷ Komisje i ich skład osobowy:

Wykonawcza – Eudes, Tridon, Vaillant, Lefrançais, Duval, Félix, Pyat, Bergeret.

Wojskowa – Pindy, Eudes, Bergeret, Duval, Chardon, Flourens, Ranvier.

Finansowa – V. Clement, Varlin, Jourde, Beslay, Régère.

Sprawiedliwości – Ranc, Protot, Meillet, Vermorel, Ledroyt, Babick.

Bezpieczeństwa publicznego – Rigault, Ferré, Assi, Oudet, Chalain, Gérardin, Cournet.

Pracy i handlu – Malon, Frankel, Theisz, Dupont, Avrial, Gérardin, Puget.

Apropozycji – Dereure, Champy, Ostyn, J.B. Clement, Parisel, E. Clement, Fortune.

Spraw zewnętrznych – Delescluze, Ranc, Grousset, Parent, Arnould, Arnaud, Gerardin.

Użyteczności publicznej – Ostyn, Billiroy, J.B. Clément, Martelet, Mortier, Rastoul.

Oświaty – Vallès, Goupil, Urbain, Lefevre, A.Leroy, Verdure, Demoy, Robinet.

Za: T. March, *The history of...*, *op.cit.*, s.157.

¹⁸ T. March, *The history of...*, *op.cit.*, s.157.

¹⁹ P.O. Lissagray, *Historia Komuny...*, *op.cit.*, s.161.

z przeciętnym wynagrodzeniem wykwalifikowanego robotnika²⁰. Okręgami miasta administrowali wybrani z nich delegaci przy współdziałaniu rewolucyjnych rad poszczególnych dzielnic Paryża²¹.

Dnia 1 maja z powodu ciężkiej sytuacji na froncie powołany został Komitet Ocalenia Publicznego²². Liczący pięciu członków komitet miał nadzwyczajne uprawnienia w stosunku do wszystkich komisji, dzięki czemu mógł bardziej efektywnie zarządzać Komuną²³. Planowo wszystkie wydawane dekrety i odczyty miały być podpisywane przez „Komunę Paryską”; wynikało z tego, że cała Komuna brała odpowiedzialność za podejmowane decyzje. W rzeczywistości sprowadzało się to do tego, że większość narzucała swoje poglądy mniejszości, która tych poglądów nie podzielała. Idealistyczna teoria jedności mająca wynikać z wyższej „rewolucyjnej” moralności przedstawicielskiego ciała, złożonego z delegatów reprezentujących wiele stronnictw politycznych, krytykowana była jeszcze w XIX w. jako nieprzyjemna, niedemokratyczna i nienadająca się do rządzenia²⁴. Pierwszym wyłomem od tej planowanej jedności było głosowanie nad powołaniem Komitetu Ocalenia Publicznego, wtedy jako że podawano do publicznej wiadomości wyniki głosowania i ich motywy, walczący komunardzi dowiedzieli się o istniejącej mniejszości wśród członków Komuny²⁵. Powołanie Komitetu ujawniło dwie frakcje w Komunie i jeszcze bardziej przyczyniło się do chaosu kompetencyjnego i rywalizacji o wpływy poszczególnych organów.

Władza sądownicza po wybuchu rewolucji znajdowała się w największym nieładzie, brakowało wykwalifikowanych sędziów, przez co nie prowadzono procesów. Powołana komisja sprawiedliwości nie była w stanie udźwignąć zadania reorganizacji sądów. Tylko dwóch członków tej komisji miało jakiegokolwiek związku z prawem, Protot i Meillet, którzy byli młodymi adwokatami, nie mieli więc dużego doświadczenia w praktyce prawniczej²⁶. 5 kwietnia zatwierdzone zostały sądy ławnicze złożone z wybieralnych członków Gwardii Narodowej. Kontrolę nad tymi sądami sprawowała Komuna, posiadająca kompetencję do zmiany lub uchylecia każdego wyroku. Postępowanie przed sądami ławniczymi

²⁰ J. Skowronek, *Wstęp*, [w:] *Pamiętniki o Komunie Paryskiej*, oprac. K. Wyczańska, Warszawa 1971, s. 13.

²¹ E. W. Schulkind, *The activity of popular organizations during The Paris Commune of 1871*, [w:] *French Historical Studies*, t. 1, nr. 4, 1960, s. 402.???

²² Podobnie jak nazwa Komuny, nazwa Komitet Ocalenia Publicznego, przejęta została od jakobińskiego organu z 1793 r. Za: *Ibidem*, s. 414.

²³ P.O. Lissagray, *Historia Komuny...*, *op.cit.*, s. 233.

²⁴ T. March, *The history of ...*, *op.cit.*, s. 159.

²⁵ P.O. Lissagray, *Historia Komuny...*, *op.cit.*, s. 234.

²⁶ T. March, *The history of ...*, *op.cit.*, s. 162.

po 17 maja, w celu wykonania dekretu w sprawie zakładników²⁷, zostało znacznie uproszczone w sposób sprzeczny z powszechnie przyjętymi zasadami postępowania, gwarantującymi sprawiedliwy proces²⁸. Powstały więc swoiste trybunały rewolucyjne wydające wyroki wrogom rewolucji bez zachowania minimum gwarancji bezstronności.

Dnia 19 kwietnia ogłoszony został Manifest Komuny Paryskiej skierowany do narodu francuskiego. Był on ideowym programem Komuny. Zawarto w nim postulowany kształt ustroju Francji. Francja po zwycięstwie Komuny miała stać się zbiorem autonomicznych komun o zasięgu lokalnym, posiadających niezwykłe prawa do uchwalania budżetu, zbierania podatków, organizowania lokalnych władz miejskich, wiejskich i policji, wyboru sędziów, zarządzania szkolnictwem. Obywatelom miało przysługiwać prawo do wybierania, kontroli i odwoływania wszystkich urzędników państwowych, prawo do interwencji w sprawę komuny, poprzez przedstawianie własnych pomysłów, zagwarantowane prawo do obrony własnych interesów. Planowano zastąpić wojsko Gwardią Narodową. Porządku w komunach pilnować miały oddziały straży miejskiej²⁹.

Ustrój Komuny Paryskiej w nawiązaniu do konstytucji jakobińskiej zrywał z zasadą podziału władzy. Cała władza znajdowała się w rękach jednego organu. Przejęcie władzy odbyło się dosyć niespodziewanie, więc osoby decyzyjne nie były przygotowane w żaden sposób do zadania, jakie zostało im powierzone. Stąd wynikała tymczasowość niektórych rozwiązań, chaos organizacyjny i kompetencyjny. Duży wpływ na funkcjonowanie aparatu państwowego miała pełna demokratyzacja procesu podejmowania decyzji, głosowano nad najmniejszymi nawet sprawami. Zamiarem członków Komuny było stworzenie modelu państwa, który byłby w jak największym stopniu egalitarny i solidarny³⁰. Niektóre decyzje, podjęte w imię zachowania pełnej transparentności władzy i egalitaryzmu, były wręcz nieracjonalne, biorąc pod uwagę ówczesne położenie polityczno-militarne. Aparat władzy przez wprowadzenie mandatu imperatywnego i pozbawienie się przywilejów materialnych uzależnił się od ludności, jednocześnie pozbawił się realnej siły w postaci wojska i policji, zastępując je Gwardią Narodową złożoną ze wszystkich obywateli zdolnych do noszenia broni. Utopijny ustrój Komuny przede wszystkim inspirował ruchy lewicowe do intelektualnej

---

²⁷ Dekret z 5 kwietnia zakładał, że każdy podejrzany o współdziałanie z rządem wersalskim zostanie w ciągu 48 godzin osądzony i jeżeli zostanie uznany winnym, zatrzymany jako zakładnik. Zabijanie Komunardów spowodować miało bezwzględną egzekucję przetrzymywanych zakładników.

²⁸ T. March, *The history of ...*, *op.cit.*, s. 234-235.

²⁹ *Manifest Komuny Paryskiej* z 19 kwietnia 1871 r.

³⁰ E. W. Schulkind, *The activity of popular ...*, *op. cit.*, s. 408.

oceny i weryfikacji tworzonych przez nie teorii rewolucji i państwa rewolucyjnego (jego powstania i kształtu). W rzeczywistości taki model państwa, oparty na koncepcjach władzy, jej sprawowania i kontroli pochodzących jeszcze z okresu rewolucji francuskiej był jednorazowym aktem, którego nigdy nikt nie odwzorował.

IV. MYŚL

W historii myśli lewicowej wyróżnić można trzy główne stanowiska wobec Komuny Paryskiej. Marksistowskie, uznające Komunę za modelowy przykład dyktatury proletariatu. Anarchiści natomiast uważali, że była straconą szansą na dokonanie prawdziwej rewolucji społecznej, uznając ją przy tym za prawdziwy ruch wymierzony przeciwko państwu. Trzecia koncepcja współczesna podkreśla związek z francuskimi rewolucjami zapoczątkowanymi w 1789 r., zaliczając Komunę do ostatniego etapu tych wielkich zrywów, a więc jest to pogląd o całkiem zmienionej optyce od marksistowskiej, podkreślający koniec starego, a nie początek nowego³¹. Dalsze rozważania ograniczone zostaną ze względu na istotność pod względem historycznym i realnej siły oddziaływania, wyłącznie do analizy wpływu Komuny Paryskiej na koncepcję państwa dyktatury proletariatu.

Dyktatura proletariatu w doktrynie marksizmu-leninizmu to forma przejściowa między państwem kapitalistycznym a komunistycznym. Nie jest to państwo we właściwym tego słowa znaczeniu, oznacza bowiem zróżnicowanie społeczeństwa, pełną demokrację dla ludu i dyktaturę dla wyzyskiwaczy, ciemnieńców ludu³². Przy czym niezbędnym elementem do powstania dyktatury proletariatu jest rozbicie starego aparatu państwowego i budowanie od początku nowego porządku³³. Rozbicie zastanego państwa miało polegać również na zlikwidowaniu parlamentaryzmu zastąpionego wynikającym z centralizmu demokratycznego, systemem rad. Prawo, podobnie jak państwo, uznane zostało za narzędzie klasowego ucisku, powinno więc zostać oddane w ręce ludu; w okresie przejściowym stosowane miało być „specjalne prawo”³⁴. Taka koncepcja dyktatury proletariatu wykrystalizowana została przez Lenina na podstawie twórczego wykorzystania prac Marksa i Engelsa. Główną inspirację dla jej stworzenia stanowiły doświadczenia Komuny Paryskiej³⁵.

³¹ W Polsce taki pogląd wyrazili m.in. Jan Baszkiewicz i Rafał Dobek.

³² W. I. Lenin, *Państwo a rewolucja*, Warszawa 1972, s. 136.

³³ G.L. Seidler, H. Groszyk, J. Malarczyk, A. Pieniążek, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 1997, s. 81.

³⁴ M. Mohyruk, *Teoria prawa radzieckiego w poglądach wybranych prawników II Rzeczypospolitej*, [w:] *Miscellanea Historico – Iuridica*, t.IX, Białystok 2010, s. 68-69.

³⁵ C. Harrison, *The Paris...*, *op. cit.*, s. 9.

Marks, mimo że zdawał sobie sprawę z beznadziejności położenia komunardów, dokonał analizy Komuny z punktu widzenia dalszego rozwoju ruchu komunistycznego, wydając „Wojnę domową we Francji”. Miał odkryć pewne istotne zasady dla przyszłego społeczeństwa socjalistycznego. Najważniejszym wnioskiem wyniesionym z doświadczeń komunardów był fakt, że „klasa robotnicza nie może po prostu zawładnąć gotową machiną państwową i uruchomić jej dla swoich własnych celów”³⁶. Jednocześnie stosunek Marksa do Komuny nie był zbyt pozytywny. Uważał, że nie była ona ani socjalistyczna, ani proletariacka. Co więcej, jego zdaniem komunardzi dla dobra ludu powinni zawrzeć kompromis z rządem wersalskim³⁷. Podobny stosunek do Komuny miał Engels, uważający, że punkt ciężkości w ruchu rewolucyjnym na przełomie XIX i XX w. przesunął się z Francji do Niemiec³⁸. Komunistyczni działacze z Niemiec w inny sposób dokonywali rewolucji. Biorąc udział w wyborach na wszystkich szczeblach władzy zdobywali ją w sposób demokratyczny³⁹.

Prawdziwym apologetą tezy, że Komuna była dyktaturą proletariatu, w przedstawionym powyżej kształcie, był Lenin. Jego stosunek również nie był bezkrytyczny, zarzucał Komunie zbytnią łagodność, niedostateczną surowość wobec wrogów oraz tolerancję dla odmiennych elementów sprawujących władzę. Główną cechą Komuny akcentowaną i najważniejszą dla Lenina, był brak szacunku dla instytucji państwa kapitalistycznego, co zapewniło brak skrupowania w podejmowaniu działań przez komunardów, czyli całkiem nowych ludzi kierujących państwem, niezwiązanych z poprzednią władzą⁴⁰. Jednak Lenin bardzo wybiórczo potraktował i wykorzystał prace Marksa i Engelsa oraz samą historię Komuny, wykorzystując je do stworzenia własnej idei państwa totalitarnego. Bardzo swobodne potraktowanie myśli Marksa i Engelsa dokładnie opisał Richard N. Hunt⁴¹, jako przykład podając kształt sceny politycznej Komuny, która składała się z wielu stronnictw reprezentujących klasę robotniczą jako całość. Marksowsko-engelowskie uznanie Komuny za przykład dyktatury proletariatu dopuszcza więc pewną swobodę wolności politycznej i politycznego pluralizmu. Dla Lenina wiodącą rolę stanowić miała wyłącznie partia marksistowska, pełniąca zadanie drogowskazu dla mas, bez przyjęcia jakichkolwiek opozycji i zdań

³⁶ W.I. Lenin, *Państwo...*, *op.cit.*, s. 134.

³⁷ L. Kołakowski, *Główne nurty marksizmu*, t. 1, Warszawa 1989, s. 215.

³⁸ C. Harrison, *The Paris...*, *op. cit.*, s. 9.

³⁹ M. Walicki, *Marksizm i skok do królestwa wolności, dzieje komunistycznej utopii.*, Warszawa 1996, s. 319.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 319.

⁴¹ Pogląd ten przedstawiony został w książce R. N. Hunt, *The Political Ideas of Marx and Engels, Vol. II Classical Marxisms 1850-1895*, Pittsburgh 1984.

odmiennych. Wskazać należy jednak, że powyższa różnica – i parę innych – nie zwalniają Marksa i Engelsa z odpowiedzialności za stworzenie koncepcji państwa, które miało posługiwać się władzą nieskrępowaną przez jakiegokolwiek prawa, uznające dominację większości nad mniejszością, zgodnie z definicją dyktatury⁴². Szybko, bo już w 1918 roku, Lenin porzucił idee dyktatury proletariatu, zastępując ją dyktatorską władzą jednostki. Jednak kult Komuny jako pierwszej prawdziwie proletariackiej rewolucji w ZSRR rozwijał się nawet po wycofaniu się Lenina z życia politycznego⁴³.

V. UWAGI KOŃCOWE

Stworzone przez komunardów państwo miało być, w zamyśle swoich twórców, prawdziwą republiką urzeczywistniającą hasła wielkiej rewolucji z 1789 r. w nowatorskim połączeniu z ówczesnie głoszonymi postulatami poprawy sytuacji socjalnej pracowników. Silne przywiązanie do demokratyzmu i faktyczne zerwanie z instytucją państwa kapitalistycznego powodowane było obawą przed powrotem monarchizmu. Była to więc swoista samoobrona ustrojowa przed zniewoleniem. Jak każda dziewiętnastowieczna rewolucja francuska mimo wad w pewien sposób pozytywnie wpłynęła na dalsze losy Francji. Bowiem przekonująca jest teza, że doświadczenie Komuny wpłynęło na stworzenie III Republiki Francji w kształcie ustalonym konstytucją z 1875 r., tj. z silną pozycją władzy ustawodawczej. Komuna wskazała także na potrzebę rozwoju ustawodawstwa socjalnego i na siłę jaką może wykazać się zorganizowany ruch robotniczy. Jednocześnie Komuna została potraktowana przez ideologów marksizmu-leninizmu w sposób dosyć przedmiotowy i wybiórczy. Użyli jej do stworzenia koncepcji państwa, które ze swej definicji zakłada prześladowania części społeczeństwa. Nie czerpali oni z idei kierujących komunardami, co wynika choćby z uznania, że Komuna Paryska zerwała całkowicie z przedstawicielskim sprawowaniem władzy. Z rozwiązań ustrojowych przejęli wyłącznie te, które najbardziej im odpowiadały, jak całkowite zerwanie z dotychczasowym aparatem państwowym – „pasożytem” i trójpodziałem władzy. Leninowi potrzebny był mit założycielski dla własnych koncepcji, dla stwierdzenia, że rewolucja 1917 r. była kontynuacją „dzieła”, które faktycznie zostało przywłaszczone.

---

⁴² M. Walicki, *Marksizm i skok...*, op. cit., s. 313.

⁴³ C. Harrison, *The Paris...*, op. cit., s. 32.

**„ABOLITION OF THE PARASITE STATE”.
HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF REGIME OF THE PARIS
COMMUNE OF 1871**

This article contains the analysis of the regime of The Paris Commune of 1871 that is divided in two parts. The first part deals with the regime of the Commune in *stricte* legal way. The second one is about the influence of the Commune in creating the concept of dictatorship of the proletariat. Regime of The Paris Commune was a very interesting example of rupture with the separation of powers. The main thesis of the paper is that the Marxists used only selected elements of the legacy of the Commune to justify their idea of totalitarian state known as a dictatorship of the proletariat. The Paris Commune was the fourth big French revolution (the last one of the 19th century) and had a positive impact on the later forms of the French state.